

DOI: <https://dx.doi.org/10.51788/tsul.jurisprudence.3.2./WGNQ4075>
UDC: 343.988(045)(575.1)

ZO'RAVONLIK VA TAZYIQQA UCHRAGAN AYOLLAR VIKTIMLIGI PROFILAKTIKASI HAMDA XORIJIY DAVLATLAR TAJRIBASI

Niyozova Salomat Saparovna,
Toshkent davlat yuridik universiteti
Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga
qarshi kurashish kafedrası
professori, yuridik fanlar doktori
ORCID: 0000-0003-3970-2985
e-mail: salomat.niyozova@mail.ru

Annotatsiya. Mazkur maqolada zo'ravonlik va tazyiqqa uchragan ayollar viktimligi profilaktikasi hamda xorijiy davlatlar tajribasiga doir masalalar bayon etilgan. Shuningdek, zo'ravonlik va tazyiqqa uchragan ayollarning viktim xulq-atvori natijasida nomusga tajovuz qilganlar bir necha guruhga ajratib o'rganilgan. Jumladan: 1) jabrlanuvchilarning mast holda bo'lganligi; 2) pala-partish tanishuv, yengiltak, ba'zan erkak bilan muloqotda chechan bo'lgan ayollar va h.k. Maqolada xorijiy davlatlar tahlili natijasida mazkur davlatlarda ayollarga nisbatan sodir etilgan zo'ravonliklar aksariyat holatlarda ularning ruhiy jarohat olishiga (nochorlikni his qilishi, tushkunlik va o'zini o'zi o'ldirish holatlarini yuzaga keltirishi, turli darajadagi jarohatlar olishi, turli yuqumli kasalliklarga chalinishi) sabab bo'lishi kabi fikrlar ham tahlil etilgan. Bundan tashqari, maqolada zo'ravonlik va tazyiqqa uchragan ayollar viktimligining umumiy, maxsus hamda yakka tartibdagi oldini olish choralari ham o'rganilib, mazkur masala yuzasidan taklif va tavsiyalar berilgan. Jumladan, zo'ravonlik va tazyiqqa uchragan ayollar viktimligining yakka tartibdagi profilaktikasiga doir choralarini ishlab chiqish va uni amalga oshirishda ommaviy axborot vositalari orqali berilgan axborotni idrok etish va o'zlashtirish osonroq hamda qulayroq ekanligini hisobga olish lozimligi asoslangan.

Kalit so'zlar: zo'ravonlik, tazyiq, ayollar, viktimlik, oldini olish, profilaktika, jabrlanuvchi, jinoyat, jazo, viktim xulq.

ПРОФИЛАКТИКА ВИКТИМИЗАЦИИ ЖЕНЩИН КАК ЖЕРТВ НАСИЛИЯ И ПРИТЕСНЕНИЯ И ОПЫТ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН

Ниёзова Саломат Сапаровна,
доктор юридических наук, профессор
кафедры «Уголовное право, криминология
и противодействие коррупции»
Ташкентского государственного
юридического университета

Аннотация. В данной статье рассмотрены вопросы, связанные с профилактикой виктимизации женщин в жертв насилия и притеснения и опыт зарубежных стран. Также было разделено на несколько групп и изучено поведение женщин, в результате виктимного поведения подвергшихся насилию и домогательствам, нарушившими их честь. В

их числе: 1) состояние алкогольного опьянения потерпевших; 2) небрежность в знакомствах, легкомысленность, иногда болтливость в общении с мужчинами и т. д. В статье в результате анализа опыта зарубежных стран выявлено, что в этих странах насилие, совершаемое в отношении женщин, в большинстве случаев приводит к их психологической травме (чувству беспомощности, вызыванию депрессии и суицида, получению травм различной степени, заражению различными инфекционными заболеваниями). Также анализируются аспекты причин преступлений. Кроме того, в статье рассматриваются общие, специальные и индивидуальные меры по предотвращению виктимизации женщин, ставших жертвами насилия и домогательств, а также предложения и рекомендации по данному вопросу. В частности, при разработке и реализации мер индивидуальной профилактики виктимизации женщин, являющихся жертвами насилия и притеснения, обоснована необходимость учитывать тот факт, что легче и удобнее понимать и усваивать информацию, подаваемую через средства массовой информации.

Ключевые слова: насилие, притеснение, женщины, виктимность, профилактика, предупреждение, потерпевшая, преступление, наказание, виктимное поведение.

PREVENTION OF VICTIMS AND HARASSMENT OF WOMEN AND FOREIGN EXPERIENCE

Niyozova Salomat Saparovna,

Acting Professor,
Department of Criminal Law,
Criminology and Anti-Corruption,
Tashkent State University of Law,
Doctor of Law

Abstract. This article describes the prevention of victims of violence and harassment of women and the experience of foreign countries. Also, in the article, women who have been subjected to violence and harassment are studied by dividing into several groups of those who have violated their honor as a result of victim behavior. Including: 1) crime victims were drunk; 2) flirtatious dating, like women who are hare-brained, eloquent in communication with a man. In the article, as a result of the analysis of foreign countries it was analysed that the violence committed against women in these countries in most cases causes them to suffer mental injuries (feeling helplessness, causing depression and suicide, receiving various degrees of injuries, various infectious diseases). In addition, the article analyzes the general, special, and individual measures to prevent the victimization of women who are victims of violence and harassment, and offers recommendations on this issue. In particular, it is justified that it is easier and more convenient to perceive and assimilate the information given through the mass media in the development and implementation of measures for the individual prevention of the victimization of women who are victims of violence and harassment.

Keywords: violence, harassment, women, victimization, prevention, victim, crime, punishment, victim behavior.

Kirish

Ma'lumki, dunyoda jinoyatchilikka qarshi kurashish, ayniqsa, ayollarga nisbatan sodir etilayotgan zo'ravonliklar, zo'ravon shaxsining xususiyatlari, zo'rlik ishlatib sodir etiladigan jinoyatlarning oldini olish, mazkur

jinoyatlarning kriminologik, viktimologik tavsifi, aholi viktimligi darajasini aniqlash, shaxsni zo'ravonlikdan himoya qilishning samarali choralarini ishlab chiqish dolzarb hisoblanadi.

Demak, shulardan kelib chiqib, zo'ravonlik va tazyiqqa uchragan ayollar viktimligi-

ning oldini olish hamda uning salbiy oqibatlarini tahlil qilish masalasi muhim ahamiyat kasb etadi.

Xotin-qizlarning jamiyatda tutgan o'rnini oshirishga qaratilgan sa'y-harakatlar tizimida oiladagi zo'ravonlik holatlariga qarshi kurashish bo'yicha olib borilayotgan va qilinishi kerak bo'lgan masalalar ancha ekanligini e'tirof etish zarur.

Darhaqiqat, xotin-qizlarning huquq va erkinliklarini kafolatlaydigan normativ-huquqiy hujjatlarning qabul qilinganligi buning yorqin misolidir. Jumladan, yurtboshimiz tomonidan 2018-yil 2-fevralda imzolangan "Xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlash va oila institutini mustahkamlash sohasidagi faoliyatni tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmon, 2021-yilda qabul qilingan "Xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlash, ularning jamiyat hayotidagi faol ishtirokini ta'minlash tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qaror va O'zbekiston Respublikasining 2014-yildagi "Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida"gi, 2019-yildagi "Xotin-qizlarni tazyiq va zo'ravonlikdan himoya qilish to'g'risida"gi, "Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to'g'risida"gi qonunlar, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-son Farmoni ayollarga nisbatan ishlatiladigan zo'ravonlik va tazyiqning oldini olishga qaratilgan muhim huquqiy asos hisoblanadi.

Bundan tashqari, jabrlangan xotin-qizlarni rehabilitatsiya qilish, ularga psixologik, ijtimoiy, huquqiy va moddiy ko'mak ko'rsatish, shu holatdan chiqishi uchun kasb-hunar o'rgatish, mehnatga jalb qilish maqsadida barcha hududlarda Ayollarni rehabilitatsiya qilish va moslashtirish markazlari faoliyati yo'lga qo'yildi. Xotin-qizlarni himoya qilishda ichki ishlar organlari ayollar masalalari bo'yicha inspektorlari lavozimi joriy

etildi. Shuningdek, xotin-qizlarga nisbatan huquqbuzarliklarning oldini olishda ularning muammolari haqida o'z vaqtida xabar topish va tegishli idoralar bilan hamkorlikni yo'lga qo'yish ishlari ham amalga oshirilmoqda.

Ammo bugungi kunda ayrim kimsalar ojiza qatlam vakillariga o'z zo'ravonligini ko'rsatishga urinishmoqda. Bu kabi holatlar nafaqat xotin-qizlar ruhiyati, balki tazyiq va zo'ravonlik holatlari mavjud bo'lgan oilada ulg'ayayotgan farzandlar ruhiyatiga ham, tarbiyasiga ham o'zining salbiy ta'sirini ko'rsatishi, shubhasiz. Bunday oilada o'sib-ulg'ayayotgan bolalar o'ziga ishonchsiz, qat'i'yatsiz bo'lib qolishi, jamiyatda o'z o'rnini topishda qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin.

Mazkur mavzu jabrlangan xotin-qizlarni tazyiq va zo'ravonlikdan himoya qilish hamda uning profilaktikasini amalga oshirishning nazariy va amaliy jihatlarini hal etishga qaratilgan.

Material va metodlar

Ayollarga nisbatan ishlatiladigan zo'ravonlik va tazyiqning oldini olishga doir masalalarni tahlil etishda ilmiy bilishning tarixiy, tizimli, mantiqiy, qiyosiy-huquqiy, statistik, ijtimoiy so'rovlar o'tkazish, huquqni qo'llash amaliyoti usullaridan foydalanildi.

Shuningdek, zo'ravonlik va tazyiqqa uchragan ayollar viktimligi profilaktikasiga doir masalalar tahlilida ijtimoiy so'rov metodidan kengroq foydalanib, bu borada so'rov natijalari tahlil etildi.

Tadqiqot natijalari

Viktimologiyaning asosiy vazifasi jinoyatdan jabr ko'rgan shaxslarni ijtimoiy himoya qilish, ularning ma'naviy, ruhiy va moddiy zararlarini qoplash hamda qonuniy hal etishdir.

Jinoiy qilmishning vujudga kelishida jinoyatchi va jabrlanuvchi munosabatlarining viktimlashuvi va buning natijasida bu faqat jinoyat sodir etilishiga olib keladimi yoki rag'batlantiradimi, kabi masalalar ham viktimologiya fani tomonidan o'rganiladi.

Shuningdek, vaqt va makon, muayyan vaziyatda jinoyat hodisasi, masalan, qasd-dan odam o'ldirish, tan jarohati yetkazish, shaxsning sha'ni va qadr-qimmatiga tajovuz qilish kabi harakatlar yuz berishida potensial jabrlanuvchilarni aniqlab, ana shunday vaziyatda shaxsga qarshi tajovuzlar sodir bo'lmasligi uchun muayyan harakatlar qilish yoki choralar ko'rish vazifalarini ham viktimologiya belgilab beradi.

Jinoyatchilikka qarshi viktimologik kurash esa – bu jinoyatchilik bilan kurashishning alohida mustaqil shakli bo'lib, jinoyatlarning viktimologik profilaktikasi doirasida jinoyatchilik ustidan nazorat o'rnatish siyosatiga asoslangan, fuqarolar, jamiyat va davlatning huquq va qonuniy manfaatlari muhofazasini ta'minlashga qaratilgan davlat va ijtimoiy choralar majmuyidan iboratdir [1, 51-57-b.].

Shaxsning jinoiy xulq-atvorini chuqur tahlil qilish va jinoyat sodir etishda asosiy sababchi bo'lgan jabrlanuvchi shaxslarni o'rganish muhim ahamiyatga ega. Insonning ongida xuddi jabrlanuvchining ongida bo'lgani singari o'zining ijtimoiy mavqeyini jabrlanuvchining xulq-atvoriga o'xshatish jarayoni ro'y beradi. Biz ushbu ijtimoiy jarayonda takroriy viktimizatsiyaning asoslari ham mavjud deb hisoblaymiz.

Masalan, jinsiy jinoyatlardan jabr ko'rgan ayol jabrlanuvchilarning o'ziga xos tipi hisoblanadi. Ularning aniq soni statistik ko'rsatkichlardan ancha ko'p. Bunda ayollar mutlaq ko'pchilikni tashkil etadi. Afsuski, bugungi kunda kriminologiya fanida alohida ijtimoiy tabaqalar viktimligini aniqlash usuli ishlab chiqilganligiga (mazkur muammo favqulodda dolzarb ahamiyatga ega ekanligiga) qaramay, jinoyatlardan jabr ko'rgan shaxslar salmog'i haqida to'g'ri va to'liq ma'lumotlarga ega emasmiz [2, 97-b.].

Buning asosiy sababi zo'ravonlik va tazyiqqa uchragan ayollarni statistik hisobga olish va to'la tavsiflash uchun bazaning mavjud emasligidir. Shunga qaramay, O'zbekis-

tondagi shaxslarning viktimlik darajasi (koeffitsiyenti)ni rasmiy statistika ma'lumotlari asosida aniqlash lozim. Masalan, buni zo'ravonlik va tazyiqqa uchragan ayollarga nisbatan sodir etilgan jinoyat turi va alohida mintaqalarga tatbiq etish natijasida aniqlashtirish mumkin.

Ko'p hollarda zo'rlikdan jabr ko'rgan ayol jabrlanuvchilarning viktim xulqi jinoyat sodir etishga asos qilib olingan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatmoqdaki, oilada zo'ravonlik ro'y berganda, ayollar aksariyat hollarda jinoyat haqida xabar berishdan qo'rqishi, xabar bergan taqdirda ham huquqni qo'llovchi idoralar ko'pincha jinoiy yoki ma'muriy ish qo'zg'atmay, yarashtirishga harakat qilishi zo'rovonlikning qayta-qayta sodir etilishiga sabab bo'lmoqda. Respondentlar bergan javoblardan ko'rinadiki, tazyiq va zo'ravonliklarga uchragan ayollarning 20 foizida qo'rquv, 32 foizida nafrat, 35 foizida g'azab, 6 foizida tushkunlik hamda 7 foizida rahm-shafqat hissi shakllangan [3, 34-b.].

Biz sud tergov amaliyotini o'rganar ekanmiz, 19–25 yoshdagi jabrlanuvchilarning 85%i qarshilik ko'rsatganliklari, 18 yoshdan kichik va 50 yoshdan katta bo'lgan jabrlanuvchilar orasida juda kam shaxs qarshilik ko'rsatganliklarini ko'rishimiz mumkin. Bunga asosiy sabab voyaga yetmagan jabrlanuvchilarning tajribasizligi, qariyalarning qarshilik ko'rsatishga kuchi yetmasligidir.

Bu esa jinsiy jinoyat sodir etiladigan joydagi vaziyatning o'zi jinoyatchi tomonidan jabrlanuvchining potensial xulq-atvori (masalan, jismoniy qarshilik ko'rsatishi)ni hisobga olishini nazarda tutadi va faollik darajasi past bo'lgan jabrlanuvchilarning tanlash imkoniyatini beradi.

Nomusiga tajovuz qilingan jabrlanuvchilarning viktim xulq-atvorini bir necha guruhga ajratish mumkin. Jumladan, birinchi guruhga – mast holdagi jabrlanuvchilar kiradi; ikkinchi guruhga – pala-partish tanishuvi, yengiltak, ba'zan erkak bilan muloqotda chechan bo'lgan ayollar kiradi (bunday ayol-

lar o'z xatti-harakati bilan o'z nomusiga tajovuz qilinishiga moyillik bildirishadi); uchinchi guruhga – noto'g'ri jinsiy tarbiya olganlar kiradi (ular shahvoniy shilqimlik qilinganda, o'zini qanday tutishni biladi, ammo nomusiga tajovuz qilayotgan shaxsdan o'zini himoya qila olmaydi); to'rtinchi guruhga – erkaklar e'tiborini noto'g'ri tushunadigan, shahvoniy xatti-harakatli, jinoyat yuz berishi mumkinligini o'ylamaganligi sababli jabrlangan ayollar kiradi [4, 65-b.].

Bunday guruhlariga bo'lib o'rganishdan shu narsa ma'lum bo'ladiki, jabrlanuvchilarning viktim xulq-atvori jinoyat sodir etishda asosiy rol o'ynaydi.

Zo'rlik ishlatib sodir etiladigan jinoyatlarda jinoyat sodir etilishiga u yoki bu tarzda ko'maklashganlar jabrlanuvchilarning 62 foizini tashkil etgan. 38 foizida buning aksi bo'lib, bunday zo'ravonlik yoki tazyiq ishlatishga ko'maklashmagan. Ya'ni ularning harakatlarida aybdorda nojo'ya xulqning vujudga kelishiga ta'sir ko'rsatgan qandaydir omillar mavjud bo'lgan.

Jabrlanuvchilarning xulq-atvoridagi viktimlikning ko'rinishi turlicha bo'lishi mumkin. Ularning jinoyat sodir etilishiga ta'siri bevosita jinoyatdan avval yuzaga kelgan vaziyat yoki jinoyatchining shaxsi orqali, agar ular o'tmishida unga shakllantirishga ta'sir ko'rsatgan bo'lsa, namoyon bo'lishi mumkin. Kriminogen sabablar sifatida bajaradigan vazifasiga qarab, ularni ikki guruhga ajratish mumkin: birinchi guruh – jinoyat sodir etilishi uchun kriminogen vaziyatni vujudga keltiruvchi xulq ko'rinishlari; ikkinchi guruh – jinoyatchi shaxsida g'ayriaxloqiy xulq-atvorni shakllantiruvchi kriminogen ijtimoiy-ruhiy xulq shakllari.

Bundan tashqari, jabrlanuvchining jinoyatga ko'maklashmaydigan xulq-atvori obyektiv ravishda kriminogen – viktimogen xususiyatga ega emas. Bu esa jinoiy xatti-harakatlarga turtki bo'lmaydi va jinoyatning sodir etilishiga ko'maklashadigan shart-sharoitlarni vujudga keltirmaydi. Ular

betaraf xususiyatga ega bo'ladi yoki jinoiy tajovuzga aks ta'sir ko'rsatadi. Ya'ni bunda jabrlanuvchining xulq-atvori jinoyat sodir etilishiga sabab bo'lmay, balki shart-sharoit yaratib beradi.

Ulardan 57,7 foiziga nisbatan oxirgi jinoiy tajovuzga qadar aybdor shaxs tomonidan jismoniy zo'rlik ishlatilgan. Jabrlangan shaxslarning 22,1 foizi o'ldirish, sog'lig'iga og'ir shikast yetkazish bilan qo'rqitilgan. Biroq jabr ko'rganlarning atigi 15,4 foizi huquqni muhofaza qiluvchi organlarga yordam so'rab murojaat etganligini amaliyot materiallarining tahlilidan ham ko'rish mumkin.

Bunday tahlildan shu narsa ko'rinib turibdiki, jabrlanuvchining faol emasligi jinoyatchida g'ayriqonuniy xulq jazolanmaydi, hamma narsani qilish mumkin, degan fikrni shakllantiradi. Natijada aybdor zo'ravonlik harakatlarining tobora xavfliroq ko'rinishlariga osonroq o'tadi va avvalgisiga o'xshash janjalli vaziyatda bo'laturib, jamiyat manfaatlariga zid harakatni sodir etadi.

Oila doirasida zo'rlik ishlatib sodir etiladigan jinoyatlarning asosiy qismi nomusga tegish jinoyatlari bo'lib, ularni vujudga keltiruvchi sabablardan biri ichkilikka berilish hisoblanadi. Bunday vaziyatda dastlabki vazifa alkogolizm va giyohvandlikdan davolanishni tashkil qilish va psixiatr hamda psixologga murojaat etishdir.

Zo'ravonlik va tazyiqqa uchragan ayollar viktimligining yakka tartibdagi profilaktikasiga doir choralari ishlab chiqish va uni amalga oshirishda ommaviy axborot vositalari orqali berilgan axborotni idrok etish va o'zlashtirish osonroq va qulayroq ekanligini hisobga olib, eslab qolish oson bo'lgan tavsiyalar ishlab chiqildi. Bunda odamning hayot tarziga xos bo'lgan turli vaziyatlar va sharoitlarda unga hujum qilinishining ehtimol tutilgan variantlarini tahlil qilish uchun samarali va maqbul bo'lgan himoya usullarini ishlab chiqish taklif etiladi.

Shuni alohida ta'kidlash lozimki, davlat zo'ravonlik va tazyiqqa uchragan ayollar

viktimologik profilaktikasida jamoatchilik ishtirokining mazkur shakllaridan manfaatdor va shu bois bunday tashabbuslarni fuqarolarga zarur axborot berish, maxsus dasturlarni moliyalashtirish, ijobiy tajribani ommaviy axborot vositalari orqali keng yo'yish va hokazo yo'llar bilan har tomonlama qo'llab-quvvatlaydi.

Darhaqiqat, jinoyatchilikning rasmiy statistikasidan tashqari, aholi o'rtasida anonim tarzida o'tkaziladigan so'rovlar jinoyatchilikning miqyosi, taqsimlanishi va rivojlanishini aniqlash imkonini beradi; turli jinoyatlar bo'yicha viktimlashuv darajasini namoyish etadi; jinoyatchi bilan jabrlanuvchi o'rtasidagi munosabatlar va ularning ijtimoiy-demografik belgilarini ko'rsatadi; viktimlashuv amalda yetkazgan ziyonga baho berish; uning xavflilik darajasini aniqlash; ayrim jabrlanuvchilar o'zlariga nisbatan sodir etilgan jinoyat haqida huquqni muhofaza qiluvchi organlarga arz qilishdan bosh tortganining sabablarini tushuntirish; jinoiy adliya organlarining ishiga baho berishga ko'maklashadi. Albatta, bunday sotsiologik tadqiqotlarni o'tkazish muayyan kuch-g'ayrat talab qiladi.

Tadqiqot natijalari tahlili

Zo'ravonlik va tazyiqqa uchragan ayollar viktimligini profilaktika qilishda bir-birini qo'llab-quvvatlash shaxslarning birlashuvidan tashqari, amaliy viktimologiyaga oid ta'lim kurslarini tashkil qilishda o'z samarasini berishi mumkin. Bu mavzudagi ma'ruzalar bugungi kunda dunyoning deyarli barcha o'quv yurtlarida o'qitiladi. Hatto maktabgacha tarbiya muassasalarida ham bolalar sodda, o'zlari tushunadigan darajada turli-tuman xavf-xatarlardan qutulib qolish haqida foydali axborotlar oladilar.

Shuningdek, maktab o'quvchilari va talabalarda maxsus treninglar o'tkazish, o'zini o'zi himoya qilish usullarini o'zlashtirish, turli himoya vositalarini qo'llash usulini maromiga yetkazish imkoniyati mavjud. Jinoyatlar viktimligining maxsus profilaktikasi jamoatchilik ishtirokining zarurligini taqozo etadi.

Ko'pgina mamlakatlar tajribasidan ko'rish mumkinki, hamma uchun muhim bo'lgan umumiy maqsadlar va vazifalarni aniq belgilash va hatto turli rag'batlantirish choralardan foydalanish bunday jamoatchilik harakatiga butunlay o'zgacha tus beradi.

Masalan, AQShda huquqiy tartibotni qo'riqlash va jinoyatlar viktimligi profilaktikasi borasidagi faoliyatda aholi ishtirokini rag'batlantirish uchun turli-tuman usullardan foydalanilgan. Masalan, mukofot tariqasida esdalik nishonlari topshiriladi; bepul ovqatlanish, xayriya kechalari tashkil etiladi; ommaviy axborot vositalarida davlatning oliy mansabdor shaxslari bunday tashkilotlarning a'zolariga nomma-nom minnatdorchilik bildiradi. Bularning barchasi faoliyat ishtirokchilariga o'zining muhimligini his qilish va o'z faoliyatining zarurligini tushunish imkonini beradi.

Shuningdek, viktimologik profilaktikaning axborot bazasini yaratish ham eng muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Bunda so'z, eng avvalo, huquqni muhofaza qiluvchi organlarda jinoyatlardan jabrlanganlar hisobini to'liq va yagona yuritish tizimini yaratish haqida boradi. Xususan, ichki ishlar organlari hisobotlarida statistik hisob yuritishning ayrim shakllariga aniqlik kiritish, ulardan jabrlanuvchilar haqida yanada keng va differentsiatsiyalashgan ma'lumotlar olishga erishish zarur.

O'zbekiston Respublikasining "Xotin-qizlarni tazyiq va zo'ravonlikdan himoya qilish to'g'risida"gi Qonuni 16-moddasida "tazyiq va zo'ravonlikdan jabrlanuvchilar, shuningdek, zo'ravonlik sodir etgan yoki zo'ravonlik sodir etishga moyil bo'lgan shaxslar haqidagi ma'lumotlar vakolatli organlar va tashkilotlar tomonidan O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasining yagona elektron ma'lumotlar bazasiga kiritilishi" belgilangan.

Bugungi kunda qo'llaniladigan statistik hisobotlar shakli jabrlanuvchilar haqida yetarli ma'lumotlarni aks ettirmaydi. U har xil xususiyatga ega bo'lgan, kriminologik tahlil jara-

yonida o'zaro bog'lanmaydigan ikki ko'rsatkichni birlashtiradi.

Jabrlanuvchilarning toifalarini farqlaydigan tasniflash mezonini bu yerda (kriminologik ma'noda) deyarli mavjud emas. Ularni motivatsion belgilariga ko'ra taqsimlash esa informativ va profilaktik ahamiyat kasb etmaydi.

Zo'ravonlik va tazyiqqa uchragan ayollar statistikasining to'liq emasligi sabablari ham har xil bo'lib, ular obyektiv va subyektiv omillarni o'zida birlashtiradi. Umuman olganda, ular jumlasiga jinoyatlarni ro'yxatga olish siyosati va amaliyoti, jinoyat ishlarini qo'zg'atishni rad etish amaliyoti va bundan kelib chiqadigan zo'rlik ishlatib sodir etiladigan jinoyatlar latentlik darajasi o'sishini kiritish odat tusini olgan.

Omillarning bu to'liq bo'lmagan ro'yxati pirovard natijada fuqarolarning huquqni muhofaza qilish organlariga bo'lgan ishonchi yo'qolishiga olib keladi. Natijada ularning ko'pchiligi o'zlariga nisbatan sodir etilgan jinoyatlar haqida arz qilishdan voz kechadilar.

Shunday qilib, zo'ravonlik va tazyiqqa uchragan ayollar statistikasining to'liq bo'lmay, bu jinoyatlardan jabrlanganlar haqida axborotning yo'qligi bunday jinoyatlarning oldini olish vazifalari, mazkur faoliyatning yo'nalishlari va shakllarini belgilashni qiyinlashtiradi. Bunday vaziyatda statistik hisobotni takomillashtirish bilan bir qatorda, jabrlanuvchilarning shaxsi, xulq-atvori, huquqbuzarlar va huquqni muhofaza qiluvchi organlar bilan ularning o'zaro munosabatlari xususiyati, zararli oqibatlar ko'lami va hokazolarga doir yanada mufassal va maqsadli viktimologik tadqiqotlar o'tkazish zarurati yanada kuchayadi.

Zo'ravonlik va tazyiqqa uchragan ayollar viktimologik profilaktikasining maxsus oldini olishning yana bir muhim vazifasi viktimologik profilaktikaga doir keng ko'lamli maqsadli dasturlar ishlab chiqish bo'lib, bu dasturlar jinoiy tajovuzlarning aniq va ehtimoli bo'lgan jabrlanuvchilarni himoya qilishga

qaratilgan chora-tadbirlar dasturining jinoyatchilikka qarshi kurash dasturi bilan uzviy bog'langandir.

Ayniqsa, zo'ravonlik va tazyiqqa uchragan ayollar jabrlanishining aksariyati dam olish va maishiy joylarda shaxslar o'rtasidagi ziddiyatlar (shu jumladan, oiladagi ziddiyatlar) negizida sodir etilishi aniqlangan. Shu nuqtayi nazardan olib qaraganda, bugungi kunda, birinchi navbatda, oila va maishiy hayotni sog'lomlashtirish va ixtisoslashtirilgan ijtimoiy dasturlarni ishlab chiqish katta ahamiyat kasb etadi. Ichkilikbozlik va alkogolizmning oldini olish hamda mazkur ijtimoiy illatlarga qarshi kurashish bunday dasturlarning muhim qismiga aylanishi lozim.

Darhaqiqat, alkogolizm va giyohvandlik kasallik ekanligi bugungi kunda hech kimda shak-shubha uyg'otmaydi va ularni u yoki bu tarzda davolashga harakat qilish masalalari dasturlarda o'z ifodasini topgan [5, 95-b.].

Ayni vaqtda yoshlar va o'smirlarning kriminogen holatiga to'siq qo'yish, talabalar va o'quvchilarni ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, o'z muammolarini g'ayriqonuniy yo'llar bilan hal etmasliklariga erishish, maishiy hayoti va bo'sh vaqtini o'tkazish usullarini sog'lomlashtirishga qaratilgan keng ko'lamli chora-tadbirlar alohida ahamiyat kasb etadi [6, 39–40, 51–52-b.].

Ayollarni tazyiq va zo'ravonlikdan himoya qilishda ommaviy axborot vositalaridan samarali foydalanish, huquqiy targ'ibot shakllari va usullarini takomillashtirish ham zo'rlik ishlatib sodir etiladigan jinoyatlar viktimgining maxsus profilaktikasida muhim rol o'ynaydi. Bu aniq va ehtimoli bo'lgan jabrlanuvchilarni himoya qilishda tarbiyaviy va profilaktik tadbir sifatida katta ahamiyat kasb etadi.

2019-yilda qabul qilingan "Xotin-qizlarni tazyiq va zo'ravonlikdan himoya qilish to'g'risida"gi Qonunda ayollarga nisbatan zo'rlik ishlatib sodir etiladigan jinoyatlarining oldini olishda davlat tomonidan amalga oshiriladigan umumiy chora-tadbirlar belgi-

langan. Ular qatoriga iqtisodiyotni sog'lomlashtirish va modernizatsiyalash; jamiyatdagi ma'naviy muhitni yaxshilash; fuqarolarning moddiy turmushini oshirish; muhtoj oilalarga ijtimoiy yordam ko'rsatish va ijtimoiy nazorat sohasini takomillashtirish kabi chora-tadbirlarni kiritish mumkin.

Viktimologik profilaktika jamiyatdagi zo'ravonlikka bo'lgan munosabat va xulq-atvorni o'zgartirishga qaratilishi lozim. Ayollarga nisbatan sodir etiladigan zo'ravonlikka qarshi olib boriladigan viktimologik profilaktika choralari asosida quyidagilar bo'lishi zarur: erkaklar va ayollar zo'ravonlik borasida turli "tajribaga" ega; profilaktika choralari ayollarga nisbatan zo'ravonlik sodir etilishining sabab va sharoitlari hamda uni sodir etadigan subyektlarni aniqlash bilan boshlanadi; profilaktik choralarning samarasi nafaqat ayollarga nisbatan sodir etilayotgan zo'ravonlik jinoyatlari haqida aholini xabardor qilib borish va tarbiyaviy ishlar, balki jamiyatdagi ushbu muammoga bo'lgan qarashlar, munosabatlar, xulq-atvor va ijtimoiy normalarni yakka tartibda, mahalliy va yaxlit jamiyat miqyosida o'zgartirishga ham bog'liqdir.

Qonunda ayollarga nisbatan amalga oshiriladigan zo'ravonlikning viktimologik profilaktikasiga aloqador organ va mansabdor shaxslar doirasi hamda ularning vakolatlari tartibga solingan. Unga muvofiq, zo'ravonlik jinoyatlarining viktimologik profilaktikasini amalga oshirishda ishtirok etadigan subyektlarning vakolatlari doirasida xotin-qizlarni tazyiq va zo'ravonlikdan himoya qilishga yo'naltirilgan profilaktika, shuningdek viktimologik profilaktika choralari ko'riladi. Xotin-qizlarni tazyiq va zo'ravonlikdan himoya qilish va ushbu holatlarning oldini olishga mas'ul subyektlarning hamkorlikda amalga oshiradigan chora-tadbirlari ham muhim hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasining "Xotin-qizlarni tazyiq va zo'ravonlikdan himoya qilish to'g'risida"gi Qonuni 14-moddasi hamkorlik-

ning asos va uning muhim yo'nalishlarini belgilab bergan bo'lib, vakolatli organlar va tashkilotlar xotin-qizlarni tazyiq va zo'ravonlikdan himoya qilish sohasidagi tadbirlarni amalga oshirishda quyidagi yo'nalishlarda hamkorlik qiladilar: aniqlangan tazyiq va zo'ravonlik faktlari to'g'risida o'zaro bir-birini xabardor qilish; bunday holatlarga munosabat bildirish choralari kelishish hamda jabrlanuvchilarga amaliy yordam ko'rsatish; tazyiq va zo'ravonlikni bartaraf etish hamda ularga qarshi kurashish va tajriba almashish sohasidagi chora-tadbirlarni birgalikda amalga oshirish; bunday holatlarni bartaraf etish hamda ularga qarshi kurashish sohasidagi tadbirlarni amalga oshiradigan mutaxassislarni tayyorlash va ularning malakasini oshirish.

Xotin-qizlarga nisbatan tazyiq va zo'ravonlik holatlarining oldini olish, ularni aniqlash hamda ularga chek qo'yishning umumiy chora-tadbirlari ham o'ziga xos jihatlarga ega. O'zbekiston Respublikasining "Xotin-qizlarni tazyiq va zo'ravonlikdan himoya qilish to'g'risida"gi Qonuni 15-moddasida xotin-qizlarga nisbatan tazyiq va zo'ravonlik holatlarining oldini olish, ularni aniqlash hamda ularga chek qo'yishning umumiy chora-tadbirlari belgilangan. Ular quyidagi yo'nalishlardan iborat: xotin-qizlarga nisbatan tazyiq va zo'ravonlikning oldini olish sohasidagi davlat dasturlari, hududiy va boshqa dasturlarni ishlab chiqish hamda amalga oshirish; tazyiq va zo'ravonlikning sabablari hamda shart-sharoitlari bo'lgan omillarni tahlil qilish, o'rganish va baholash; aholi o'rtasida huquqiy targ'ibot olib borish; bunday hollarning statistik hisobi va hisobotini yuritish hamda ularni davlat statistika organlariga taqdim etish; fuqarolar, ayniqsa, xotin-qizlarni o'z huquqlari, erkinliklari va majburiyatlari, shuningdek, himoya qilish kafolatlari haqidagi axborot bilan ta'minlash maqsadida axborot-ma'rifiy faoliyatni amalga oshirish; xotin-qizlarga nisbatan tazyiq va

zo'ravonlik holatlarini aniqlashning samarali huquqiy mexanizmlarini joriy etish.

Zo'ravonlik va tazyiqqa uchragan ayollar viktimligining oldini olish borasida xorijiy davlatlar tajribasiga to'xtaladigan bo'lsak, xorijiy davlatlarda ayollarga nisbatan sodir etilgan zo'ravonliklar aksariyat holatlarda ularning ruhiy jarohat olishiga (nochorlikni his qilishi, tushkunlik va o'zini o'zi o'ldirish holatlarini yuzaga keltirishi, turli darajadagi jarohatlar olishi, turli yuqumli kasalliklarga chalinishi kabi) sabab bo'ladi.

AQShda oiladagi zo'ravonlikka qarshi qaratilgan qonunlar ham jabrlanishning oldini olishda muhim yo'nalishlardan biri sanaladi. Mazkur mamlakatda har 18 sekundda oiladagi zo'ravonlik sodir etilishi va 6 mln ayol o'z erlari tomonidan do'pposlanishi va 1 mln 4 mingga yaqin shaxs olgan jarohatlardan vafot etishi aniqlangan. Bunday holatlarning oldini olish maqsadida AQShda 1991-yilda "Ayollarga qarshi zo'ravonlik ishlatishga qarshi kurash" to'g'risidagi, AQSh Kongressi tomonidan esa 1994-yilda "Ayollarga nisbatan zo'ravonlikka qarshi kurash haqida"gi (the Violence Against Women Act), (ushbu qonun ayollarga qarshi ishlatiladigan zo'ravonlik AKTga asosan qabul qilingan bo'lib, davlat tomonidan oiladagi jinsiy va boshqa zo'ravonliklarga qarshi kurash masalalariga bag'ishlangan), 1999-yilda AQSh Federal qonunchiligida qurol savdosi to'g'risidagi Bill (the Brady Bill and an Extension of Brady into Law), shuningdek "Bolalarga nisbatan ishlatiladigan jinoyatlarga qarshi kurash to'g'risida"gi (Megan's Law and the Jacob Wetterling Crimes Against Children and Sexually Violent Offender Registration Act) (Bu qonun orqali jinoyatchining o'z yashash hududini ham o'zgartirishi asosiy shartlardan biri sifatida belgilangan) qonunlar qabul qilingan. 1991-yildagi "Ayollarga nisbatan zo'ravonlik ishlatishga qarshi kurash" to'g'risidagi qonunning maqsadi ushbu toifada huquqbuzarliklarning oldini olish bo'lib, ushbu qonun orqali nomusga

tegish jinoyati uchun jazo choralari og'irlashtirilgan.

Bundan tashqari, zo'rlik qurbonlari uchun mo'ljallangan alohida turar joylar ochishni moliyalashtirish 3 baravarga oshirilgan. Oilada ayollarga nisbatan zo'ravonlik ishlatgan shaxslarni tarbiyalashga qaratilgan yuzlab dasturlar ishlab chiqilgan. Oiladagi zo'ravonlik qurbonlari uchun 1,5 mingta markaz, alohida uylar tashkil qilingan.

Masalan, 1994-yilda AQSh Kongressi tomonidan qabul qilingan "Ayollarga nisbatan zo'ravonlikka qarshi kurash haqida"gi Qonun (the Violence Against Women Act)ga asosan, milliy "murojaatlar liniyasi" tashkil qilinib, ushbu jarayonlarga 1,6 mlrd pul ajratilgan. Mazkur mablag'lar maxsus politsiya, prokuratura va sud tizimi xodimlarini tayyorlashga sarflangan.

Shuningdek, AQShda oilada sodir etilayotgan zo'ravonliklar ushbu davlatning jinoyat qonunchiligiga asosan qarindoshlar o'rtasidagi jinoyatlar toifasiga kiritilgan [7].

Bugungi kunda oilada zo'rlik ishlatishning oldini olishga qaratilgan choralar natijasida oiladagi zo'ravonlik jinoyatlari soni 21 %, o'z turmush o'rtog'i tomonidan o'ldirilish holatlari esa 60 %ga kamaygan.

Jahon jinsiy jinoyat statistika bo'limi va Jorj Meyson universiteti ma'lumotlariga ko'ra, har uchtdan bitta amerikalik xotin-qizlar jinsiy zo'ravonlikka duchor bo'lgan. 19,3 ayol va 2 foiz erkak umrlari davomida hech bo'lmaganda bir marta bo'lsa ham jinsiy zo'ravonlik qurboniga aylangan. AQShda 12 yoshdan 16 yoshgacha bo'lgan qizlarning 83 foizi turli zo'ravonliklarga duchor bo'lishadi [8].

2017-yil 22-fevralda Buyuk Britaniyada oiladagi zo'ravonlikning oldini olishga doir "Oiladagi zo'ravonlik: Britaniya ko'zgusida" nomli qonun qabul qilindi. Ushbu qonun qabul qilinishidan oldin Britaniyada oiladagi zo'ravonlik masalalari tahlil etildi. Bunda zo'ravonlikdan birinchi marta jabr ko'rgan ko'pgina ayollar kamdan-kam holatlarda politsiyaga borib murojaat qilishi aniqlangan.

Bu esa uni oylar va yillar davomida jabrdiyda bo'lib yashashiga olib kelgan. Bu masalada (Women's Aid England) "Oiladagi zo'ravonlikka qarshi kurashishda homiylik qiladigan milliy tashkiloti" tomonidan 2014-yilda tadqiqot olib borilib, so'rov o'tkazilgan. 510 ta ayoldan unga nisbatan oilada zo'ravonlik bo'lganda, politsiyaga murojaat qilgan yoki qilmaganligi so'ralganda, ularning 48,2 % (246 ta ayol) zo'ravonlik haqida ikki yildan ortiq muddat o'tgandan so'ng murojaat etganini ta'kidlagan. 9,4 % (48 ta ayol) esa 10 yildan ortiq muddatdan keyin, 32,3 % (164 ta ayol) bir yildan kam, ya'ni 11 oy ichida murojaat etgani, 19,2 % (98 ta ayol) o'zlariga nisbatan ishlatilgan xatti-harakat zo'rlik ekanligini bilishmagan. 0,4 % (2 ta ayol) bu masalada javob bera olmagan [9].

Buyuk Britaniyada har hafta ikkita ayol o'z turmush o'rtog'i harakatlari sababli vafot etgan. Mamlakatda qabul qilingan qonunchilikka ko'ra, eri tomonidan oiladagi zo'ravonlikdan jabrlangan ayol eri bilan ajrashishni talab qilgan. Agarda u eri bilan ajrashmasa, undan bolani homiylik va vasiylik organlari olib qo'yishi mumkin bo'lgan. Ushbu qonunlar esa mavjud vaziyatni yanada og'irlashtirgan va ko'pgina jinoyatlar latentligicha qolgan.

Ko'pgina holatlarda vaziyat juda chigal bo'lib, ayol sog'lig'iga jiddiy zarar yetkazilgandagina murojaat qilish holatlari kuzatilgan. Ushbu jinoyatlardan jabrlanganlarga jamoat va boshqa fondlar yaqindan yordam bergan. Britaniyada ishonch telefonlari mavjud bo'lib, ular nafaqat ayollar va bolalar, balki zarar ko'rgan erkaklar uchun ham faoliyat yuritgan.

Jinoyatlardan jabrlanganlarga nisbatan jamiyat munosabatini o'zgartirish doirasida huquqni muhofaza qilish organlari xodimlarining ularga bo'lgan munosabatini tubdan o'zgartirish, ayniqsa, dolzarb ahamiyat kasb etib, bu muhim yo'nalish jabrlanuvchilarga o'ta ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lish, o'zaro hurmat va sheriklik munosabatlari, ularni har tomonlama himoya qilish, yordam ko'rsatish va ularni zaruriy (masalan,

jabrlanuvchilarning huquqlari, ishni tergov qilish jarayoni, zararning qoplanishiga erishish imkoniyatlari to'g'risida) axborotlar bilan ta'minlashni nazarda tutishi lozim.

Bu, ayniqsa, oilada zo'rlik ishlatish va nomusga tegishdan jabrlanganlarga tegishlidir. Jamiyat, hokimiyat idoralari, huquqni muhofaza qilish organlari ham hali-hanuz jabrlanuvchilar, shu jumladan, nomusga tegishlardan jabrlanganlarga nisbatan tegishli munosabatda bo'lishni o'zining dolzarb vazifasi deb hisoblamaydi. Shu tufayli ham psixologlar va tibbiyot mutaxassislari, jamoat tashkilotlarining vakillari, jabrlanuvchilarning ota-onasi va qarindoshlari yuzaga kelgan vaziyatdan qattiq tashvishda ekanliklarini bildiradilar. Ayni shu sababli bugungi kunda barcha darajadagi huquqni muhofaza qiluvchi organlarning xodimlari bilan tushuntirish ishlari olib borish muhimdir.

Afsuski, rivojlangan davlatlardagi zo'rlik ishlatish, shu jumladan, nomusga tegishga qarshi kurash tajribasi hali-hanuz o'zlashtirilgani yo'q. Vaholanki, mazkur tajriba huquqni muhofaza qilish organlarining yordami, zo'rlik ishlatuvchilar bilan profilaktika ishini olib borish, jabrlanganlarni har tomonlama (tibbiy, ruhiy va h.k.) rehabilitatsiya qilish, omamaviy axborot vositalarida zo'rlik ishlatish va shafqatsizlikni targ'ib qilishni cheklash va sog'lom jinsiy munosabatlar targ'ibotini ham o'z ichiga oladi.

Bundan tashqari, ko'pgina rivojlangan davlatlarda nizoli oilalarni yarashtirish institutlari, yarashtiruv komissiyalari va yarashtiruv sudlari mavjud bo'lib, bu o'z nomi bilan "Oilaviy mediatsiya" deb yuritiladi.

Masalan, Fransiyada 1980-yillarda Oilaviy mediatsiya instituti shakllanib, bu institutda oilaviy nizolar hal etila boshlangan [10, 200-b.]. Bunda mediatsiyada nikoh va ajralish, mulkni bo'lish masalalari hal etilgan [11]. Shuningdek, Fransiyaning № 95-125-sonli qonuniga asosan, 1996-yil 22-iyulda oilaviy nizolarni mediatsiya yo'li bilan hal etish belgilab berilgan.

2002-yil 4-martda qabul qilingan № 2002-305-sonli qonunning 373-2-10-moddalariga asosan, oiladagi kelishmovchiliklarni hal etishda ota-onalar bilan kelishilgan holda, sudya sudda mediatori ni chaqirishi mumkinligi nazarda tutiladi [12].

Xulosalar

Xulosa qiladigan bo'lsak, ayollarga nisbatan ishlatiladigan tazyiq va zo'rvonlik holatlarining oldini olish hamda viktimologik profilaktikani samarali tashkil etish maqsadida quyidagi choralarni amalga oshirish lozim: 1) huquqni muhofaza qilish organlari faoliyatini jinoyatlarning jabrlanuvchilari huquqlari va manfaatlarini, birinchi navbatda, himoya qilishga qaratish; 2) viktimologik profilaktika axborot bazasini yaratish zarur. Bunda, eng avvalo, huquqni muhofaza qiluvchi organlarda xotin-qizlarni tazyiq, zo'rvonlik va jinoyatlardan jabrlanganlar hisobini yuritishning to'liq hamda yagona tizimini yaratish lozim. Xususan, ichki ishlar organlari hisobotlarida statistik hisob yuritishning ayrim shakllariga aniqlik kiritish, ulardan jabrlanuvchilar haqida yanada keng va differentsiatsiya qilingan ma'lumotlar o'rin olishiga erishish zarur; 3) keng ko'lamli maqsadli dasturlarni ishlab chiqish lozim. Viktimologik profilaktikaga, jinoiy tajovuzlar jabrlanuvchilari hamda xotin-qizlarni tazyiq va zo'rvonlikdan himoya qilishga qaratilgan chora-tadbirlar jinoyatchilikka qarshi kurash dasturi bilan uzviy bog'langan mustaqil maqsadli dastur bilan bog'liq bo'lishi darkor; 4) omma-viy axborot vositalaridan samarali foydalanish, huquqiy targ'ibot shakllari va usullarini takomillashtirish ham xotin-qizlarni tazyiq va zo'rvonliklardan himoya qilish ishida katta tarbiyaviy va profilaktika ishlarini olib borish; 5) profilaktika xizmati bo'linmalari funksiyalarini kengaytirish, xotin-qizlarni tazyiq va zo'rvonlik, shuningdek, zo'rlik ishlatib sodir etiladigan jinoyatlardan jabrlanganlarning viktimologik profilaktikasi bilan shug'ullanadigan maxsus bo'linmalar tashkil etish lozim.

Hozirgi vaqtda viktim xulq-atvor profilaktikasi uchun javob beradigan mustaqil ixtisoslashtirilgan xizmat mavjud emas. Mazkur faoliyat qonun hujjatlari bilan mufassal tartibga solinmagan. Bizning nazarimizda, mavjud profilaktika xizmatlarining funksiyalari kengaytirilishi yoki viktimologik profilaktika uchun javob beradigan yangi ixtisoslashtirilgan bo'linmalar tashkil etish yo'lidano borilishi va O'zbekiston Respublikasining 2014-yildagi "Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida"gi qonunida ushbu profilaktika qilish subyektlari faoliyatida jabrlanishning oldini olishga doir vazifalar ham yuklanishi o'z aksini topishi maqsadga muvofiq.

Bundan tashqari, Oilaviy mediatsiya instituti rivojlangan boshqa davlatlarda ham mavjud bo'lib, xorijiy davlatlar tajribasini o'rgangan holda, bizning fikrimizcha, respublikamizda oilaviy nizoli masalalarni hal etishda xorijiy davlatlar singari "*Oilaviy mediatsiya*" institutlaridan foydalanish lozim. Mazkur institut oilaviy hayotga oid ko'plab masalalarni qamrab oladi, uning yordami bilan oilaviy munosabatlarda yuzaga keldigan aksariyat nizolarni hal qilishga erishish mumkin. Jumladan: er-xotin o'rtasidagi nizolar (nikoh shartnomasini tuzish, nikohni bekor qilish, dunyoqarashlar to'qnashuvi, otalikni aniqlash, farzand asrab olish, vasiylik, aliment to'lash, ota-ona, keksa qarindoshlariga g'amxo'rlik qilish, meros huquqi va h.); ota-onalar va farzandlar o'rtasidagi nizolar (ota-onalik huquqidan mahrum qilish); yaqin qarindoshlar (aka-uka, opa-singillar, qarindoshlar o'rtasidagi nizolar).

Tadqiqotchilar oilaviy nizolarda tomonlar xotirjamlik va ratsional yondashuvga tayyor emasliklari, kuchli ehtirolarga berilgani, chuqur tushkunlik va psixologik inqiroz holatida bo'lishlari bois mediator dan tegishli tajriba, malaka talab etilishini ta'kidlaydilar. Bunda mediatorning maxsus bilim va kompetensiyalarga ega bo'lishi, kommunikativ metodlarni bilishi va professionalizmi katta ahamiyatga ega.

Bundan tashqari, nikohdan ajratish to'g'risidagi ishlarning taalluqliligini belgilashda o'z-o'zini boshqarish organlari qoshida tuzilgan yarashtiruv komissiyalari faoliyatini ham yuqori baholash, shuningdek, yarashtiruv komissiyasi faoliyatini qonuniylashtirish maqsadida alohida O'zbekiston Respublikasi Oila kodeksiga

norma kiritish yoki "Yarashtiruv komissiyalari faoliyati to'g'risida"gi qonun qabul qilish lozim. Chunki aynan shunday toifadagi ishlar bo'yicha yarashtiruv harakatlari, xususan, oilani saqlab qolish lozimligi yoki saqlab qolishning iloji yo'qligi haqidagi xulosani aynan shu organlar beradi.

REFERENCES

1. Mayorov A.V. O kontseptsii viktimologicheskogo protivodeystviya prestupnosti [On the concept of victimological counteraction to crime]. *Legal Science and Law Enforcement Practice*, 2015, no. 4, pp. 51–57.
2. Kotova N.K. Viktimologicheskiye problemy kriminal'noy agressii [Victimological problems of criminal aggression]. Astana, 2001, p. 97.
3. Jamolidinova O.R. Xotin-qizlarga nisbatan tazyiq va zo'ravonlikka qarshi kurashish masalalari [Issues of combating oppression and violence against women]. *Proceedings of the International Scientific-Practical Conference of Actual Issues of Strengthening the Institution of the Family: National and Foreign Experience*. Tashkent, Neighbourhood and Family Scientific-research Institute, 2021, p. 34.
4. Criminology. Dictionary. St. Petersburg, Lan Publ., 1999, p. 166.
5. Krupnov I. On the phenomenon of crime. *Criminal Law*, 2001, no. 4, p. 95.
6. Criminological characteristics of murders. Moscow, 1997, pp. 39–40.
7. VAWA. Violence Against Women Act.
8. Wonders Lists. Available at: <http://www.info.islom.uz/jamiyat/item/2017-zhinsij-zoravonlik-avzh-olgan-mamlakatlar-10-taligi.html>
9. How to create a crisis center for women. Moscow, 1995, pp. 107–114.
10. Circular No. DGAS/4A/2002/376, Available at: www.unaf.fr/article.php3?id_article=819
11. Kvashis V.E., Vavilova L.V. Foreign legislation and practice of protection of crime victims. Moscow, 1996, pp. 22–37.
12. Niyozova S.S. Strong Emotional Arousal (Effect) as a Criminal Law Norm. *The American Journal of Political Science Law and Criminology*, 2021, March 31, pp. 96–102. DOI: 10.37547/tajpslc/Volume03 Issue p.03-15. ISSN: 2693-0803.
13. Niyozova S.S. Prevention of Crime in the Family and the Role of Victimology in the Republic of Uzbekistan. *International Journal of Advanced Science and Technology*, 2020, vol. 29, no. 3, p. 3962.
14. Niyozova S.S. Reasons for Suicide and the Issue of Responsibility. *International Journal of Pharmaceutical Research*, 2020, December, vol. 12, iss. 3, p. 528.
15. Rustambayev M.X. O'zbekiston Respublikasi jinoyat huquqi kursi [Course of criminal law of the Republic of Uzbekistan]. Special part. Crimes against the person. Crimes against peace and security. 2nd ed., suppl. and revised. Tashkent, Military-technical institute of the National Guard of the Republic of Uzbekistan, 2018, vol. 3, pp. 30, 412.
16. Avkhia Z. Bor'ba s prestupleniyami protiv zhizni [Combating crimes against life]. Moscow, Legal Literature Publ., 1997, p. 16.
17. Zagorodnikov N.I. Prestupleniya protiv zhizni po sovetskomu ugolovnomu pravu [Crimes against life according to Soviet criminal law]. Moscow, Gosyurizdat, 1991, p. 22.
18. Abdurasulova Q.R. Ayollar jinoyatchiligining jinoyat huquqiy va kriminologik muammolari [Criminal legal and criminological problems of women's crime]. Tashkent, TSUL Publ., 2005, p. 65.

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2023-YIL 2-SON

VOLUME 3 / ISSUE 2 / 2023

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.3.1.

BOSH MUHARRIR:

Xodjayev Baxshillo Kamolovich

Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor, y. f. d., dotsent

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ikrom Ergashev

Ilmiy boshqarma boshlig'i, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Mas'ul muharrir: N. Ramazonov

Muharrirlar: Sh. Jahonov, Y. Mahmudov, Y. Yarmolik,
F. Muhammadiyeva, Sh. Yusupova

Musahhih: M. Patillayeva

Texnik muharrirlar: U. Sapayev, D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahar, Sayilgoh ko'chasi, 35.

Tel.: (0371) 233-66-36, 233-41-09.

Faks: (0371) 233-37-48.

Veb-sayt: www.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1387.

Jurnal 29.04.2023-yilda tipografiyaga topshirildi.

Qog'oz bichimi: A4. Shartli 21,4 b.t. Adadi: 100.

Buyurtma raqami: 19.

TDYU tipografiyasida chop etildi.